

„DICȚIONARUL UNIVERSAL AL LIMBII ROMÂNE”
DE LAZĂR ȘĂINEANU LA 120 DE ANI DE LA PRIMA EDIȚIE

120 YEARS SINCE THE FIRST EDITION OF THE UNIVERSAL DICTIONARY
OF THE ROMANIAN LANGUAGE WRITTEN BY LAZĂR ȘĂINEANU

NATALIA CULICOV

Abstract: The work with the highest popularity among readers and made him famous before posterity Lazăr Șăineanu was the „The Universal Dictionary of Romanian Language (1896), which reaches 120 years after the publication of the first edition in 2016. Considered the most popular lexicographical work in the history of Romanian linguistics has about 30,000 words and 80,000 definitions. This is the first attempt at cataloging and defining the Romanian lexicon. Also it is mentioned all editions of this grater lexicographical work published up to the present with reference to editions that are in collections USARB Scientific Library.

Keywords: Șăineanu Lazăr, dictionary, Romanian language, Romanian lexicography.

„Un dicționar este tot universul în ordine alfabetică.”

Anatole France

Lazăr Șăineanu, născut Eliezer Schein (1859, București - 1934, Paris), filolog și folclorist român, fiul unui zidar evreu din Ploiești, a pornit cu abnegație pe calea activității intelectuale și a insistat pe învățarea cât mai profundă și nuanțată a limbii române. L-a avut ca profesor pe B. P. Hașdeu, își face studiile academice la Paris, iar apoi la Leipzig, unde obține doctoratul în filologie. A avut o soartă zbuciumată, luptând, timp de două decenii, pentru a obține cetățenia română, pentru a-și româniza numele și a demonstra că este un intelectual român desăvârșit. Nici numeroasele sale lucrări destinate specificului limbii române, nici publicarea a mii

de pagini pe subiecte lingvistice, folclorice și istorice autohtone, și nici trecerea la religia ortodoxă nu i-a sensibilizat pe politicienii de atunci. Fiind învinuit de antisemism, a fost de multe ori expulzat din țară, iar spre sfârșitul vieții, renunțând să mai facă nenumerate demersuri de obținere a cetățeniei este nevoit să emigreze în Franța, împreună cu familia s-a. [2]

Opera cu cea mai mare popularitate printre cititori și care l-a făcut faimos în fața posterității a fost *Dicționarul universal al limbii române* (1896), care anul acesta împlinește 120 de ani de la publicarea primei ediții. Considerată cea mai populară operă lexicografică din istoria lingvisticii românești, în sensul unei lucrări de popularizare, al unui dicționar explicativ general de uz curent, având circa 30.000 de termeni și 80.000 de definiții și fiind prima încercare de acest fel de catalogare și definire a lexicului românesc. Epitetul „universal” inclus în titlu este justificat de autor prin caracterul enciclopedic al dicționarului, precum și prin argumentul că în acest dicționar figurează întregul material lexical „uzual” comun din limba română, termenul „universal” echivalând aici cu „general”. [3] Ca dicționar al limbii uzuale, lucrarea acordă o deosebită importanță achizițiilor lexicale noi din toate domeniile vieții sociale: științe și arte, meserii, industrie și comerț destinat atât specialiștilor, cât și publicului larg.

Contemporanii n-au întârziat să remarce și să salute utilitatea lucrării, printre care I. L. Caragiale, care vedea în Șăineanu „unul dintre tinerii noștri învățați la care solidaritatea științifică se asociază cu un adevărat talent de popularizator”, explică succesul dicționarului acestuia astfel: „el nu s-a mărginit în opera sa de a înregistra un singur factor de cultură, ci a căutat să îmbrățișeze toate manifestările vieții unui popor modern (...). Astfel acest dicționar universal oferă o imagine redusă, dar precisă, a culturii noastre actuale întrucât ea se oglindește în limbă.” Un alt scriitor, Panait Istrati, a scris că dicționarul lui Șăineanu a fost „cartea sfântă a adolescenței sale”. E. Lovinescu l-a laudat pentru alt motiv. Măgulit că acesta îi citea, la Paris, *Memoriile* din *Adevărul*, criticul observa că scrisorile lui Șăineanu către fratele său Constantin sînt „o dovadă de aderență sigură și prelungită, peste decenii și vicisitudini, față de țara sa de origine”, în fine, G. Călinescu, scria în 1933 admirativ despre M. Gaster, L. Șăineanu, Ronetti Roman, Dobrogeanu-Gherea și M. Lăzăreanu că aceștia „știau și știu un lexic român de o bogăție uimitoare”. [1]

Lazăr Șăineanu și-a conceput Dicționarul într-un singur volum: în prima ediție, numele proprii care alcătuiau partea enciclopedică a lucrării, făceau o listă comună cu vocabularul general. În cea de-a doua ediție, care a și stat la baza edițiilor ulterioare, numele proprii au fost trecute într-o secțiune distinctă, numită Enciclopedie, iar lista de cuvinte a fost supusă numeroaselor modificări dînd-le și etimologia. De la prima ediție, *Dicționarul* lui Șăineanu a fost însoțit de o amplă prefață, căreia i s-au adăugat prefețele scurte ale edițiilor următoare. Iar ediția a V-a din 1925 a fost completată cu o introducere, în care autorul cercetează evoluția limbii române în raport cu Istoria și Cultura națională și influența asupra limbii a diferitor popoare care s-au succedat în țările române în decurs de peste un mileniu. Această parte introductivă constituie o sursă istorică deosebită, pentru cei ce se preocupă de cercetarea evoluției istorice a limbii române.

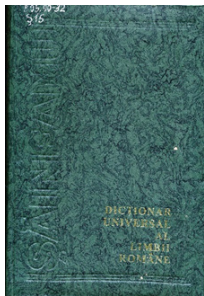
Marele număr de ediții stă mărturie a calităților depline a lucrării. Astfel, în decurs de patru decenii, dicționarul cunoaște nouă ediții succesive (I-1896, II-1908, III-1914, IV-1922, V-1925, VI-1929, VIII-1939, IX-1943), cea de a VII-a ediție nu a putut fi datată cu exactitate, deoarece nu pe toate edițiile era indicat anul apariției. În 1947 cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la apariția primei ediții și a 13 ani de la moartea autorului, dicționarul apare într-o ediție nouă, numită definitivă, completată și revizuită de fratele autorului Constantin Șăineanu. Reeditarea dicționarului a fost convenită cu autorul cu un an înainte de moartea sa, iar în toți acești ani Constantin Șăineanu a adunat material pentru reeditare. Această ediție are 1 172 de pagini, conține cca 40 000 cuvinte, fiind mai bogată decît toate edițiile precedente.

Biblioteca Științifică USARB, deține două dintre edițiile menționate mai sus, ediția a III-a din 1914 și ediția a V-a din 1925, ambele localizate în colecția de carte rară a Bibliotecii.

Șăineanu, Lazăr. Dicționar universal al limbii române : Ortografia Acad. Române / Lazăr Șăineanu. – Craiova: Ed. Samitca. – 1914. – 1014 p. + 4 f. xerocop. **Șăineanu, Lazăr.** Dicționar universal al limbii române / Lazăr Șăineanu. – București: Ed. Scrisul românesc. – 1925, XLVII. – 862 p.

Aceste merite incontestabile, ce i-au asigurat *Dicționarului universal al limbii române* o binemeritată utilitate socială și culturală în trecut, au constituit și punctul de plecare pentru repunerea lui în circulație astăzi. Astfel, un secol mai târziu, în 1995-1996, de către un grup de lexicografi români, se reeditează o altă ediție revăzută, adăugită și actualizată, care apare în cinci volume la Iași la editura MYDO CENTER, urmat de alte două ediții una în 1997 în două volume și alta în 1998 într-un singur volum, cel din urmă tipărit la editura Litera din Chișinău. Autorii elaborează aceste ediții, bazându-se pe edițiile anterioare, modificat, completat și corectat în conformitate cu cerințele societății și culturii românești și cu progresele lexicografiei, astfel încât să devină util contemporanilor noștri, cel puțin în măsura în care, edițiile inițiale erau de folos contemporanilor autorului. Forma actualizată a *Dicționarului universal al limbii române* cuprinde articolele de vocabular general și articolele enciclopedice. Pentru aducerea la zi a informației din acest ultim sector, au fost consultate principalele sinteze de istorie și geografie existente, precum și edițiile recente ale marilor enciclopedii ale lumii. Pe baza lor, au fost consemnate toate modificările intervenite în geografia politică, a fost completată lista personalităților științifice, politice, culturale și artistice, a sărbătorilor religioase, a curentelor filozofice, artistice sau profesionale. Toate articolele noi sînt marcate prin asterisc (*). Criteriile lui Șăineanu au fost respectate și de data aceasta, fiind consemnate numai personalitățile românești dispărute.[3]

Șăineanu, Lazăr. Dicționar universal al limbii române : 5 vol. / Lazăr Șăineanu ; ed. rev. și adăugită de A. Dobrescu [et al.]. – Iași : Ed. Mydo center, 1995-1996. – Vol 1-5

Șăineanu, Lazăr. Dicționar universal al limbii române : 77 000 de articole / Lazăr Șăineanu ; coord. A. Dobrescu ; ed. rev. și adăugită de A. Dobrescu, I. Oprea, C.-G. Pamfil [et al.]. – Ch. : Litera, 1998. – 1362 p. - (Mari dicționare ale limbii române). – ISBN 9975-74-082-0

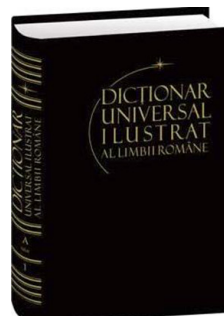
Actualizarea și completarea dicționarului lui Șăineanu cu sprijinul dicționarelor de mai târziu nu este altceva decît un firesc reflex al recunoștinței față de ilustrul lingvist, cu atît mai mult cã toate edițiile de pînã acum erau semnate cu numele lui L. Șăineanu.

În sec. XXI, respectînd modelul promovat de Lazăr Șăineanu, este publicat *Noului Dicționar Universal al Limbii române*, semnat de Ioana Oprea, Carmen-Gabriela Panfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, apãrut la Litera Internațional în trei ediții consecutive (2006-2009) și *Dicționar Universal Ilustrat al Limbii române, în 12 volume*, semnat de același grup de autori, la editura Litera Internațional, în 2010. Cu toate cã lucrînd asupra acestor ediții, autorii pãstreazã modelul lexicografic al lui Șăineanu, totuși ele diferã de original, în primul rînd, autorii nu mai includ în paginile noilor ediții partea enciclopedicã, și completeazã vocabularul cu

noi cuvinte și ilustrații. Și pentru a-și asuma imperfecțiunile și posibilele greșeli din noile ediții, de a evidenția metoda de lucru a editorilor și a evita orice confuzie între cititori, autorii refuză să înscrie pe copertă numele lui L. Șăineanu, dar s-au străduit să păstreze și să urmeze concepția lui Șăineanu, evitând, pe cât posibil, alterarea spiritului în care a fost realizat dicționarul acestuia. [4]

Noul Dicționar Universal al Limbii Române / Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu. – Ed. a 2-a. – București : Litera Intern., 2006. – 1676 p. – ISBN 973-675-307-7; ISBN 978-973-675-307-7

Dicționar universal ilustrat al limbii române : 12 vol. / Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu ; ed. : Anatol Vidrașcu ; red.: Maria Onofraș. – Ed. a 4-a rev. și ad. – București : Litera Intern. ; Jurnalul Naț., 2010. – Vol. 1-12. – ISBN 978-973-675-945-1

Lazăr Șăineanu, în pofida greutăților, a realizat printre primii un dicționar complet al limbii române, care a slujit ca model pentru alți lexicografi, și amplu valorificat de întreaga lexicografie românească. Datorită calităților sale, dar și a numeroaselor ediții, a fost una dintre cele mai utilizate opere lexicografice românești, nelipsind, decenii de-a rîndul, din bibliotecile multor categorii de cititori.

Referințe bibliografice:

1. DATCU, Iordan. Lazăr Șăineanu. In: *România literară*. 2009, nr 15 [on-line] [citat 21 febr. 2016]. Disponibil: http://www.romlit.ro/lazr_ineanu
2. LASZLO, Alexandru. Un savant călcat în picioare. In: *Tribuna : rev. de cultură*. 2008, nr 151, p. 10 ; <http://www.revistatribuna.ro/wp-content/uploads/2013/12/151.pdf>; 2009, nr 152, pp. 10-11 ; <http://www.revistatribuna.ro/wp-content/uploads/2013/12/152.pdf>
3. Notă asupra ediției. In: *Șăineanu, Lazăr. Dicționarul universal al limbii române. Vol I. : Enciclopedie*. Iași : Mydo Center, 1995, pp. 3-4. ISBN 973-96127-2-5
4. Prefață. In: *Oprea, Ioan et.al. Noul Dicționar Universal al Limbii Române*. București, Ch. : Litera Intern, 2006, pp. 7-9.